

"Ett halvt ark papper" - sagan och verkligheten

• Om August Strindbergs berömda berättelse "Ett halvt ark papper" skriver här fil lic Alf Lindvåg, Umeå.

• Liksom nästan allting Strindberg skrev har också denna "saga" ett konkret verklighetsunderlag. Det halva pappersarket, fullt av telefonklotter, fanns i Strindbergs bostad. Och man kan på punkt efter punkt se hur han har utnyttjat det i sin berättelse.

STRINDBERGS "saga" "Ett halvt ark papper" har med rätta beundrats.

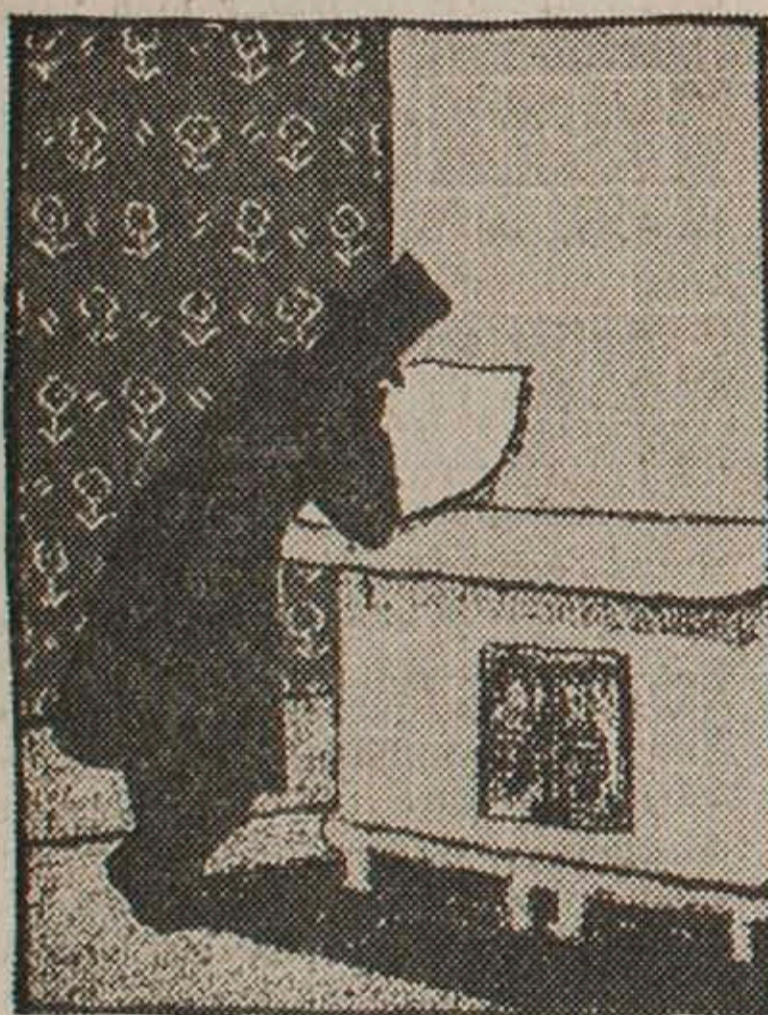
Intensiteten och koncentrationen är vad läsaren kanske framför allt fäst sig vid.

Den 30 juli 1903 sände Strindberg till Gebers förlag manuskriptet till "Sagor", avsedd som detta års höstbok. Något senare ångrade han sig — beträffande en av sagorna. Den utbrutna sagan ersatte han med två — troligen i all hast nyskrivna sagor. Den ena var "Ett halvt ark papper", vilken bör ha tillkommit på sensommaren 1903.

Den sommaren innebar för Strindberg svåra slitningar i äktenskapet med Harriet Bosse, som på våren hade lämnat Stockholm för att med dottern Anne-Marie och en syster tillbringa sommaren på Blidö. Strindberg hälsade på men stannade bara en kortare tid. I "Ockulta dagboken" noterar han den 6 juli: "Lämnade Blidö efter fäsans uppträden."

Harriets uppbrott

Utan att avbryta kontakten med Strindberg flyttade Harriet Bosse med dottern hösten 1903 till en möblerad våning och besökte bara då och då makarnas tidigare gemensamma bostad, i vilken hon aldrig mer flyttade

"Han lade arket på kakelugns kapp, och lutad över densamma läste han..."

in. Uppbrottet från det gemensamma hemmet var från Harriet Bosses sida således definitivt. Strindberg hade tydligen detta på känn, att döma av hans anteckning i dagboken den 1 augusti: "Rensade våningen från alla småsaker som tillhört Harriet." Och i ett brev från honom till Harriet den 25 augusti heter det bl a: "Hur jag har det? Tänk Dig såsom löskytt från ditt barn och föreställ Dig sedan! Föreställ Dig min oro de kvällar Du spelar och Lillan är övergiven åt en främmande (...)"

Vad vill Du mig? Du är ju fri nu, och har frid och lycka, som Du saknade vid min sida. Har Du icke sett att jag var orsaken till Din ofrid?

Tag fatt glädjen nu som jag förnekade Dig, men låt mig ha min sorg ren. Följ ditt öde som

Du anser Dig kunna styra, men rör icke vid mitt öde som en annan styr! den Du icke känner!"

Ingenting glömt

Med det ovannämnda i minnet kan vi ta del av upptakten till "sagan":

"Sista flyttningslasset hade gått; hyresgästen, en ung man med sorgflor på hatten, vandrade ännu en gång genom våningen för att se om han glömt något. — Nej, han hade icke glömt något, absolut ingenting; och så gick han ut, i tamburen, fast besluten att icke mer tänka på det han upplevat i denna våning. Men se, i tamburen, invid telefonen, satt ett halvt ark papper fastnubb; och det var fullskrivet med flera stilar, som redigt med bläck, annat klottrat med blyerts eller rödpenna. Där stod det, hela denna vackra historia, som avspelats på den korta tiden av två år, allt han ville glömma stod där; ett stycke människoliv på ett halvt ark papper.

Han tog ner arket; det var sådant där solgult conceptpapper, som det lyser av. Han lade det på kakelugns kapp, och lutad över detsamma läste han. Först stod hennes namn: Alice, det vackraste namn han då visste, därför att det var hans fästlös."

Drygt två år

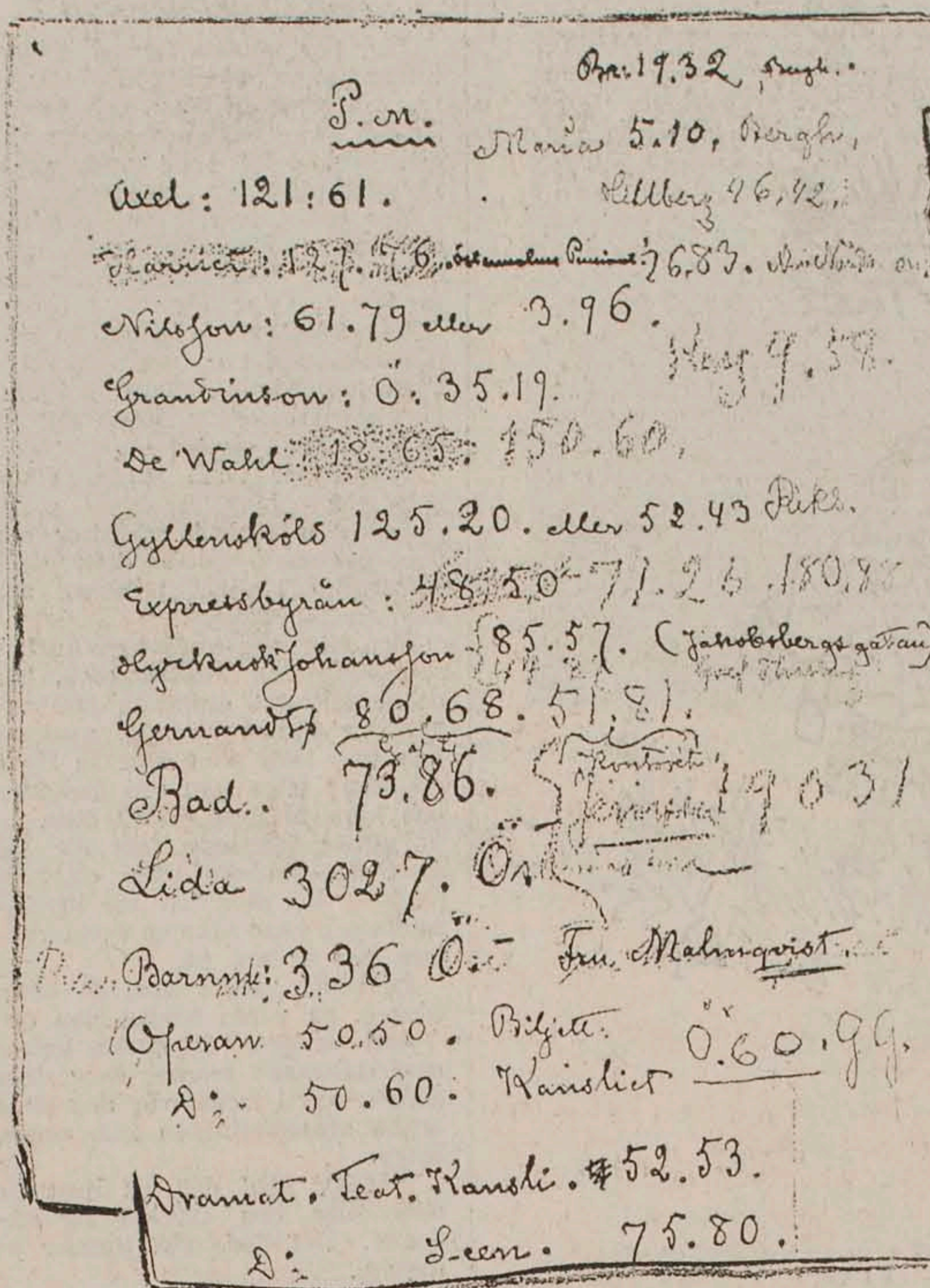
I fortsättningen av "sagan" summerar Strindberg de gångna två åren med ledning av de telefonnummer som antecknats på papperet och erinrar sig på så sätt de händelser som timat under tiden. Man kan i förbigående erinra om att Strindbergs äktenskap med Harriet Bosse vid denna tid hade varat i drygt två år. De hade vigts den 6 maj 1901. I slutet av "sagan" säger han:

"Det som sedan följde kunde han icke läsa, ty det börjar skymma för hans ögon, som det måtte göra för den drunknande på havet, när han skall se igenom salt vatten. Men där stod: Begravningsbyrån. Det talar ju nog! — En större och en mindre, underförstått, kista. Och i parentes var skrivet: av stoft.

Sedan stod där intet mer! Stoft slutade det med; och det gör det. Men han tog solpapperet, kysste det och lade det i sin bröstficka. På två minuter hade han genomlevat två år av sitt liv."

Det halva arket

Som så ofta annars när det gäller Strindberg visar det sig att hans "saga" har ett mycket reellt underlag: det här intill återgivna PM-et, som jag hittat i den på Kungliga biblioteket deponerade Strindbergssamlingen, är utan tvivel det halva ark papper som utgjort Strindbergs direkta inspirationskälla. Uppgiften att er del är skrivet "redigt med bläck, annat klottrat med blyerts eller rödpenna" är exakt, likaså att papperet är "fastnubb" vid telefonen: de svarta prickarna i de båda övre hörnen är hålen efter nubbarna!

"... det var fullskrivet med flera stilar, som redigt med bläck, annat klottrat med blyerts eller rödpenna".

Från det konkreta underlaget tar så den "fria dikten" vid. När Strindberg nämner "Banken", som ger "det heliga arbetet", så kan vi där i stället lämpligen läsa "Gernandts", det förlag som hade givit ut en rad av Strindbergs arbeten kring sekelskiftet. Vi kan, om vi vill, där även komplettera med "Dramat. Teat. Kansli" och de skådespelare Strindberg noterat på sitt PM; både dessa och Dramaten var ju väsentliga inslag i Strindbergs kamp med det arbete "som gav brödet". "Frun" i "sagan" motsvaras givetvis av PM-ets "Barnm: 336 Ö Fru Malmqvist". Den samtida telefonkatalogen

upptar mycket riktigt en barnmorska med detta namn och telefonnummer.

Att "det börjar skymma för hans ögon", som det står i slutet av "sagan", är för Strindberg ingen ovanlig företeelse under denna tid. Den 21 augusti 1903 skriver han sålunda i "Ockulta dagboken" om hur han drömt om Harriet och Lillan och noterar i anslutning därtill bl a: "Då vaknade jag och grät mycket."

Vi står således, som så ofta hos Strindberg, även i fråga om "Ett halvt ark papper" inför ett stycke intensiv självbiografi. Det är alldeles uppenbart att "sagan" tillkommit i ett stämningsläge

Ypperlig Nelly Sachs- översättning

GUNNAR EKELÖF översatte första delen av Nelly Sachs diktsamling "Glödande gåtor" (Glühende Rätsel). De tre följande delarna föreligger nu i svensk tolkning av Percival, vilken även översatt diktarinnans sista längre dikt, "De sökande". (Fyra diktcykler, Bonniers.)

En svårare uppgift än den Percival åtagit sig kan man knappast tänka sig. Nelly Sachs sena lyrik utspelas i ett gränsland som få beträder. Tänk på en eld som brinner i mörker. Tänk en målare som målar inte elden och inte mörkret, utan blott de gnistor som lösgör sig och efter en virvlande färd slocknar.

Där ute håller Nelly Sachs till. Percival har inte låtit sig förskräckas. Jag finner hans översättningar på samma nivå som Ekelöfs och rekommenderar dem varmt.

Jag nöjer mig här med ett exempel som hör till de "lättare". Den skräck som skildras i den inledande strofen bör uppfattas bokstavligt. Då Hitler kom till makten grep fasan judarna. Vid en konfrontation med en Gestapoman förlamades Nelly Sachs strupe, och hon förmådde inte på fem dagar få fram ett ljud. Bilden av den kvävda fisken är karaktäristisk för henne. Hennes diktning återkommer ofta till döende fiskar, en bild av det långsamma om korsdöden påminnande martyriet. Resten av dikten avstår jag från att söka kommentera.

*Då den stora skrällen blev jag stum —
Fisk med dödsidan vänd uppåt
Luftblåsar betalade den kämpande andedräkten*

som ingett Strindberg känslan av att både hustru och dotter för honom är "döda". Den unge man, "med sorgflor på hatten", som vandrar omkring i den tomma våningen är den femtioåriga författaren själv, som på ett par laddade sidor försöker skriva av sig sin förtvivlan och sin längtan.

ALF LINDVÅG

MOTROTEN

JÄTTEÖDLOR, eller dinosaurier, är inte så vanliga numera.

Den som passerar Hötorget om aftonen och hör de ohyggliga vrålen från Kungsgatan väntar sig visserligen få se ett tiotal Tyrannosaurus rex rusa fram med breda, mordlystet öppna käftar för att slita sönder fotgängarna. Men det visar sig, tyvärr, vara motorcyklister, en modern variant som till det yttre formatet är mindre men från bl a bullersynpunkt likvärdig med föregångaren.

*

MEN NU KAN MAN få se levande dinosaurier på bio, i den engelska filmen "Akita — solens förbannelse", inspelad på turisternas Kanarieöarna.

Filmen har fått recensenternas fördömelse för att den, vulgärt uttryckt, är exceptionellt korkad. Men den är, trots detta, eller just därför, rätt intressant. Den sammanför nämligen människor och dinosaurier i tid och rum. Eftersom de flesta dinosaurier uppträdde för hundra till hundrafemtio miljoner år sedan, medan vanliga människor funnits i endast ca 25 000 år, innebär sam-

Människorna i filmen betar sig som folk i allmänhet: honorna är vackra och sensuella, hanarna orakade och aggressiva, språket är torftigt — samma ord begagnas som verb och substantiv utan varje hänsyn till modus, tempus, kasus och genus. Varelserna tillhör tydligen arten Homo sapiens, som paleologerna ironiskt kallar oss, och uppvisar de drag av bestialitet som är utmärkande för arten.

Homo sapiens inträdde i historien för 35 000—40 000 år sedan, ungefär samtidigt som neandertalmänniskan försvann. Kanske Homo sapiens utrotade nean-

Dinosaurierna å sin sida uppträder med, utpräglat defensiv läggning — de ofredar utomstående endast i självförsvar och slåss med något undantag inte inbördes.

Religiösa och politiska konflikter förekommer inte — tvärtom; i något fall visar de prov på en i vår art sällsynt medmänsklighet.

Det intressanta i mötet mellan Homo sapiens och dinosaurierna är denna artspecifika skillnad i attityder och reaktionsmönster.

*

INGEN ANNAN grupp på motsvarande utvecklingsnivå har lyckats leva så länge som dinosaur-